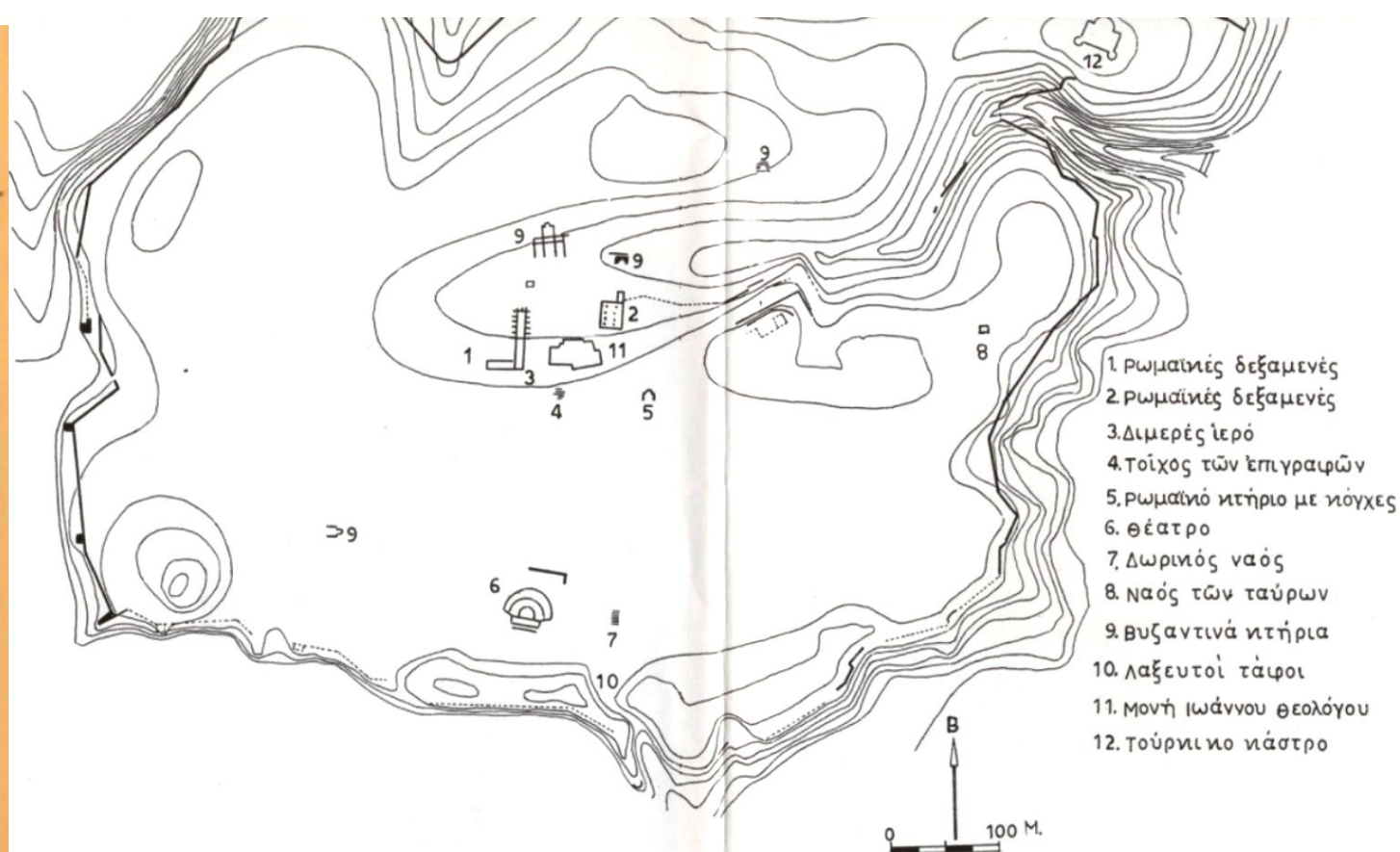

ΑΠΤΕΡΑ

1. ρωμαϊνές δεξαμενές
2. ρωμαϊνές δεξαμενές
3. Διμερές ιερό
4. Τοίχος των επιγραφών
5. ρωμαϊνό νιτήριο με νύχχες
6. θέατρο
7. Δωρινός ναός
8. ναός των ταύρων
9. βυζαντινά νιτήρια
10. λαξευτοί τάφοι
11. μονή ιωάννου θεολόγου
12. τούρνινο νάστρο

ΑΠΤΕΡΑ

Τοπογραφικό διάγραμμα σχεδιασμένο από το H. Drerup (από το: F. Matz, Forschungen auf Kreta, Berlin 1942).

Η αρχαία πόλη Απτέρα (Απτάρα στη δωρική διάλεκτο) βρίσκεται στη θέση Παλιόκαστρο, κοντά στο σημερινό χωριό Μεγάλα Χωράφια επαρχίας Αποκορώνου. Εκτείνεται στο μεγάλο ισόπεδο του λόφου ο οποίος δεσπόζει στα νότια του κόλπου της Σούδας και των γύρω περιοχών. Εκτός από τη στρατηγική του θέση παραμένει μοναδικός για τη φυσική του ομορφιά σε όλες τις εποχές, καθώς ο επισκέπτης αντικρίζει προς τα βόρεια τον πανέμορφο κόλπο της Σούδας και προς τα νότια την επιβλητική οροσειρά των Λευκών Ορέων.

Για την προέλευση του ονόματός της υπάρχουν διάφορες ερμηνείες και δοξασίες. Επικρατέστερη φαίνεται η άποψη ότι προέρχεται από το αντίστοιχο επίθετο της Άρτεμης: Άρτεμις Απτέρα. Κατά μία εκδοχή της έδωσε το όνομά του ο επώνυμος ήρωας Άπτερας ή Πτέρας των Δελφών, ο οποίος φέρεται και ως ιδρυτής της και κατά

το μύθο κυβέρνησε όλη την Κρήτη. "Κρήτης εβασίλευσεν Απτέρας και την πόλιν έκτισεν". Ένας άλλος μύθος που παραδίδεται από τον Στέφανο Βυζάντιο (6ος αι. μ.Χ.) αποδίδει το όνομα στο μουσικό αγώνα μεταξύ των Μουσών και των Σειρήνων, κατά τον οποίο οι Σειρήνες ηττήθηκαν έβγαλαν τα φτερά τους, έγιναν λευκές και έπεσαν στη θάλασσα.

Η αρχαιότερη επιγραφική μαρτυρία του ονόματος συναντάται στις πινακίδες της γραμμικής Β γραφής της Κνωσού: A-ra-ta-wa (14ος - 13ος π.Χ.). Από τις μεταγενέστερες γραφές η δωρική Απτάρα φαίνεται η συνηθέστερη για την Κρήτη και κυριαρχεί στα νομίσματα. Η γραφή Απτέρα συναντάται εκτός της Κρήτης, ενώ στις επιγραφές βρίσκουμε και τις δύο και στις φιλολογικές πηγές κυρίως τη δεύτερη.

Άποψη του χώρου με το "διμερές ιερό" (στο σχέδιο αρ. 3)

Η πρώτη μνεία για τη γεωγραφική θέση της πόλης παραδίδεται από το γεωγράφο Σκύλακα (5ος αι. π.Χ.) "προς βορέαν δε άνεμον η Απτεραία χώρα". Στη συνέχεια αναφέρεται από το Στράβωνα (1ος αι. π.Χ. - 1ο μ.Χ.), ο οποίος δίνει την απόστασή της από την Κυδωνία (80 στάδια), και αναφέρει ως λιμάνι της την Κίσαμο, τον Πλίνιο (1ος αι. μ.Χ.), το Διονύσιο Καλλιφώντος (2ος αι. μ.Χ.) και τον Πτολεμαίο (2ος αι. μ.Χ.). Ακόμα στον "Σταδισμὸς τῆς Μεγάλῃς θαλάσσης" (έργο ανώνυμου συγγραφέα) προσδιορίζεται η θαλάσσια και η χερσαία απόσταση από την Κυδωνία. Ο Buodelmonti το 1415 την ταύτισε με τη Μινώα. Από τους "νεώτερους" περιηγητές πρώτος ο Pashley το 1834 τοποθέτησε σωστά την αρχαία πόλη στη θέση Παλαιόκαστρο, αν και ήδη υπήρχε η σχετική αναφορά από τον Tournefort. Η ταύτιση αυτή επιβεβαιώθηκε από τις επιγραφές και τα νομίσματα που βρέθηκαν εκεί.

Όπως προκύπτει από τις φιλολογικές πηγές η Απτέρα, ως μία

Γενική άποψη του χώρου (στο σχέδιο το κτίριο με αρ. 2 και 9)

Τμήμα του ρωμαϊκού βουλευτηρίου (στο σχ. αρ. 5)

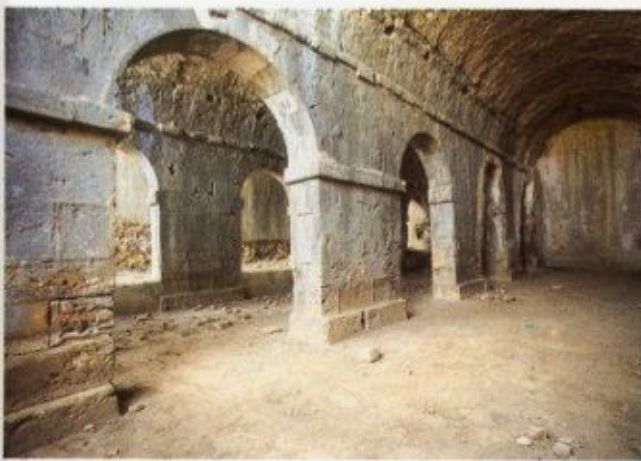

Συγκρότημα δεξαμενών της εποχής της ρωμαϊκρατίας (στο σχ. αρ. 1)

από τις ισχυρότερες πόλεις της Κρήτης, εξουσίαζε μεγάλη έκταση γης που περιελάμβανε πολλούς μικρούς αγροτικούς οικισμούς. Τα όρια της επικράτειάς της φέρονται ως εξής: δυτικά τα εδάφη της Κυδωνίας, νότια πιθανώς τα εδάφη της Λάππας και ανατολικά το ακρωτήριο Δρέπανο. Φαίνεται ότι στις περιόδους ακμής κατείχε το μεγαλύτερο μέρος του Ακρωτηρίου. Για τις ανάγκες της θαλάσσιας επικοινωνίας είχε δύο λιμάνια: την Μινώα, που έχει ταυτιστεί με το σημερινό Μαράθι και την Κίσαμο, που τοποθετείται κοντά στο σημερινό χωριό Καλύβες.

Η Απτέρα, ως σημαντικότερη πόλη - κράτος της Κρήτης, έπαιξε συχνά καθοριστικό ρόλο στα ιστορικά δρώμενα του νησιού, στην εσωτερική και εξωτερική του πολιτική. Οι πληροφορίες μας δεν είναι πολλές, αλλά αντλώνται από τις φιλολογικές πηγές και τις επιγραφικές μαρτυρίες.

Ο Πausanias μας πληροφορεί ότι το 668 π.Χ. Απτεραίοι τοξότες πολέμησαν στο πλευρό της Σπάρτης κατά το Β' Μεσσηνιακό πόλεμο. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο το 272 π.Χ. ο Απτεραίος Όρουσος σκό-

Τμήμα του συγκροτήματος δεξαμενών της περιόδου της ρωμαϊκρατίας (στο σχ. αρ. 2)

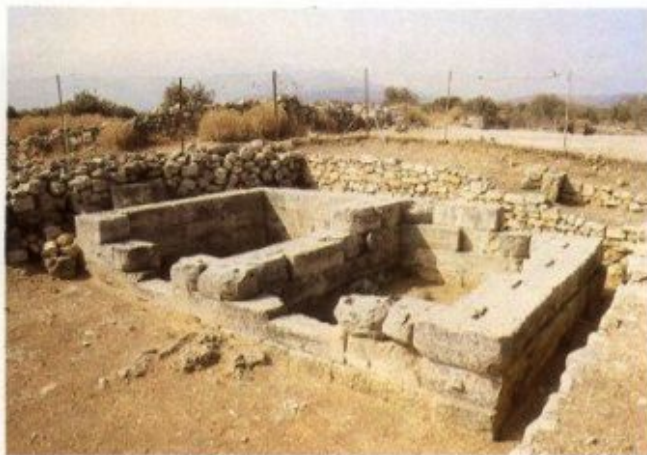

Άποψη των τειχών - ανατολικό τμήμα

σαν προς το τέλος της ελληνιστικής περιόδου, οπότε η Απτέρα μπορεί να είχε χάσει την αυτονομία της και να είχε υποταχτεί στην Κυδωνία. Αλλά και κατά την περίοδο της ρωμαϊκρατίας δεν έκοβε νομίσματα και φαίνεται ότι είχε πλέον έντονα αγροτικό χαρακτήρα. Η κατοίκησή της συνεχίστηκε στα πρώιμα βυζαντινά χρόνια, οπότε αναφέρονται επίσκοποι από την Απτέρα. Τον 7ο αι. μ.Χ. καταστράφηκε από ισχυρό σεισμό. Το 1182 υπήρχε ήδη η μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου που βρίσκεται σε κεντρικό σημείο της αρχαίας πόλης. Το στοιχείο αυτό προκύπτει από το Χρονικό του Antonio Trivani, όπου αναφέρεται ότι ο Ισαάκιος, γιός του αυτοκράτορα Αλεξίου Κομνηνού έδωσε κτήσεις και φέουδα στη μονή. Κατά το 16ο αιώνα το Α. τμήμα του οροπεδίου ήταν εγκαταλειμμένο. Μόνο το μοναστήρι λειτουργούσε με αγροτική δραστηριότητα κι έδινε περιουσία στην Πάτμο.

Το κάστρο, που βρίσκεται στο ΒΑ άκρο του χώρου, κτίστηκε από τους Τούρκους με αφορμή την επανάσταση του 1866, οπότε είχε περιληφθεί σ' ένα ευρύτερο πρόγραμμα ανέγερσης κάστρων. Για τα οικοδομικά έργα των περιόδων της ενετοκρατίας και της τουρκοκρατίας, καθώς και για την ανοικοδόμηση του παλιού οικισμού των Μεγάλων Χωραφιών στο τέλος του περασμένου αιώνα και στις αρχές του 20ου, ξαναχρησιμοποιήθηκε μεγάλο μέρος του αρχαίου οικοδομικού υλικού.

Το τείχος της πόλης σώζεται σε μήκος περίπου 4 χιλιομέτρων. Περιβάλλει ένα εκτεταμένο πλάτωμα, το οποίο σε καμία εποχή δεν είχε κατοικηθεί ολόκληρο. Η ογκώδης κατασκευή - σε ορισμένα τμήματα υπάρχει η χαρακτηριστική "κυκλώπεια" - και η ισχυρή υποθεμελίωση ήταν η αιτία της καλής του διατήρησης. Στο δυτικό και το βόρειο τμήμα του τείχους έχουν χρησιμοποιηθεί ορθογώνιοι λίθοι, ενώ στο υπόλοιπο απλές εργασμένες πέτρες. Το είδος της δόμησης χρονολογεί την κύρια περίοδο κατασκευής τους στον 4ο με 3ο αι. π.Χ. Το δυτικό και το ανατολικό τμήμα φαίνεται ότι ήταν το πρωιμώ-

Το "διμερές ιερό" (στο σχ. αρ. 3)

τερο. Προς τα ανατολικά υπάρχουν ενδείξεις για ύπαρξη δεύτερου - εσωτερικού - τείχους, το οποίο συνδεόταν με το εξωτερικό μέσω της ανατολικής πύλης (σημερινό τοπωνύμιο "σιδερόπορτα"). Η πρόσβαση από δω ήταν αρκετά απόκρημνη.

Η κύρια είσοδος της πόλης ήταν στη δυτική πλευρά, και πλαισιωνόταν από δύο πύργους. Από αυτή γινόταν η διακίνηση του εμπορίου και η επικοινωνία με τα λιμάνια.

Εκτός από τα τείχη, τα εντυπωσιακότερα από τα σωζόμενα αρχαία οικοδομήματα είναι οι θολωτές δεξαμενές της εποχής της ρωμαϊκής, οπότε η πόλη είχε κυρίως αγροτοκτηνοτροφικό χαρακτήρα. Τα δύο βασικά συγκροτήματα δεξαμενών βρίσκονται δυτικά και βορειοανατολικά της μονής. Το ένα σε σχήμα Γ, κατασκευασμένο από πέτρες, πλίνθους και υδραυλικό κονίαμα, έχει

Τμήμα αρχαίου δρόμου κοντά στο "διμερές ιερό"

Λαξευτός τάφος της περιόδου της ρωμαϊκής.

μακρές πλευρές μήκους 60 και 35 μ., πλάτους 6,30 μ. και σωζ. ύψος 6 μ. Το δεύτερο είναι τριπλό, με διαστάσεις 24,70 X 18,50 X 8,20 μ., χωρισμένο σε τρία κλίτη με δύο σειρές από τέσσερις μεγάλους πεσσούς.

Στην άρδευση πρέπει να συνέβαλλαν και τα πολυάριθμα πηγάδια που βρίσκονται σε διάφορα σημεία του χώρου.

Ο ελληνιστικός τοίχος των επιγραφών, του οποίου η θέση μαρτυρείται από τους Γάλλους ανασκαφείς 20 μ. νότια της μονής, υπήρξε μνημείο σημαντικό για την ιστορία της Απτέρας και τα δεδομένα των πόλεων με τις οποίες είχε σχέση εκείνη την εποχή. Το 1899 ο Gaetano de Sanctis βρήκε τον τοίχο κατεστραμμένο από τους κατοίκους της περιοχής που χρησιμοποίησαν τους λίθους των επιγραφών ως δομικό υλικό. Ο τοίχος είχε μήκος περίπου 15μ. και ύψος 2,50 μ., ήταν ισοδομικός και πρέπει να ανήκε σε σημαντικό δημόσιο κτήριο της πόλης.

Το 1942 οι Γερμανοί, ως κατακτητές ανέσκαψαν το λεγόμενο "διμερές ιερό", ναό με επιμελημένη δόμηση που τον χρονολόγησαν στον 5ο-4ο αιώνα π.Χ. Ο διπλός σήκος έχει διαστάσεις 6,32 X 3,96 μ. Οι μεγάλοι ορθογώνιοι λίθοι του συνδέονταν μεταξύ τους με μεταλλικούς γόμφους που είχαν τοποθετηθεί σε τórμους σχήματος χελιδνοουράς.

Άλλος μικρός, απλός ναός εν παραστάσει βρίσκεται στην ανατολική περιοχή του περιτειχισμένου χώρου. Τον ανέσκαψε το 1958 ο Στυλιανός Αλεξίου, ο οποίος τον χρονολόγησε στον 1ο αι. μ.Χ. και τον απέδωσε σε λατρεία Δήμητρας και Κόρης, αντίθετα από τους

Μουσείο Χανίων: Υστερογεωμετρικά αγγεία από το νεκροταφείο (τέλος 8ου - αρχές 7ου αιώνα π.Χ.)

Μουσείο Χανίων: Πήλινα θυμιατήρια από τάφο της περιόδου της ρωμαϊκής.

Μουσείο Χανίων: Πήλινα λύχνοι "κρητικού τύπου" από τάφους της περιόδου της ρωμαϊκής (1ος - 2ος αιώνας μ.Χ.)

Γερμανούς που τον είχαν ονομάσει ναό των Ταύρων.

Στα νότια του χώρου υπάρχει κατεστραμμένο μικρό θέατρο (ορχήστρα διαμέτρου 18 μ.) με διαζώματα λαξευτά στο βράχο. Με βάση το ρυθμό ενός δωρικού κιονόκρανου που βρέθηκε εδώ, το θέατρο συνηθίζεται να χρονολογείται στην ύστερη ελληνιστική περίοδο, αποτελώντας έτσι το μοναδικό γνωστό θέατρο στην Κρήτη πριν από τη ρωμαϊκή. Κοντά στο θέατρο αναφέρεται από τους Γερμανούς μικρός δωρικός ναός, πιθανώς του Διονύσου.

Σε μεγάλο ύψος σώζεται τμήμα σημαντικού κτηρίου με κόγχες στα νοτιοανατολικά της μονής, το οποίο αποδίδεται σε ρωμαϊκό βουλευτήριο.

Τα τελευταία χρόνια διενεργούνται συστηματικές και σωστικές ανασκαφές από την Εφορεία μας. Πρόσφατη στρωματογραφική έρευνα κοντά στο "διμερές ιερό" επιβεβαίωσε την άποψη για συνεχή χρήση του χώρου από τον 8ο αι. π.Χ. και αποκάλυψε τμήμα ενός από τους δρόμους της πόλης (άξονα Β - Ν) και μακρύ περίβολο που πρέπει να περιέκλειε άλλα σημαντικά κτήρια.

Η νεκρόπολη βρίσκεται εκτός των τειχών. Μερικοί λαξευτοί τάφοι υπάρχουν κοντά στα νότια τείχη, ενώ η οργανωμένη νεκρόπολη βρίσκεται δυτικά, στο σημερινό οικισμό Πλακάλωνα. Τα τελευταία

Μουσείο Χανίων: Κεφαλή πήλινου ειδωλίου από τάφο του 1ου αιώνα μ.Χ.

Μουσείο Χανίων: Ζωομορφο ειδώλιο από τάφο του 1ου αιώνα μ.Χ.

Μουσείο Χανίων: Πήλινη κουδουνίστρα από τάφο μωρού (1ος - 2ος αιώνας μ.Χ.)

Μουσείο Χανίων: Χαλκίνα νομίσματα Αιπτέρας, κοπές ελληνοιστικής περιόδου.

χρόνια έχουν ανασκαφεί τάφοι διαφόρων τύπων: 1) Ταφικοί πίθοι και εγχυτρισμοί του 8ου και 7ου αι. π.Χ. 2) Ορθογώνια λαξεύματα και κιβωτιόσχημοι κτιστοί του 4ου και 3ου αι. π.Χ. 3) Λαξευτοί θαλαμωτοί της περιόδου της ρωμαιοκρατίας.

Αντιπροσωπευτικά ευρήματα (αγγεία, νομίσματα, ειδώλια, επιγραφές, γλυπτά και άλλα μικροαντικείμενα), εκτίθενται στο Μουσείο Χανίων.

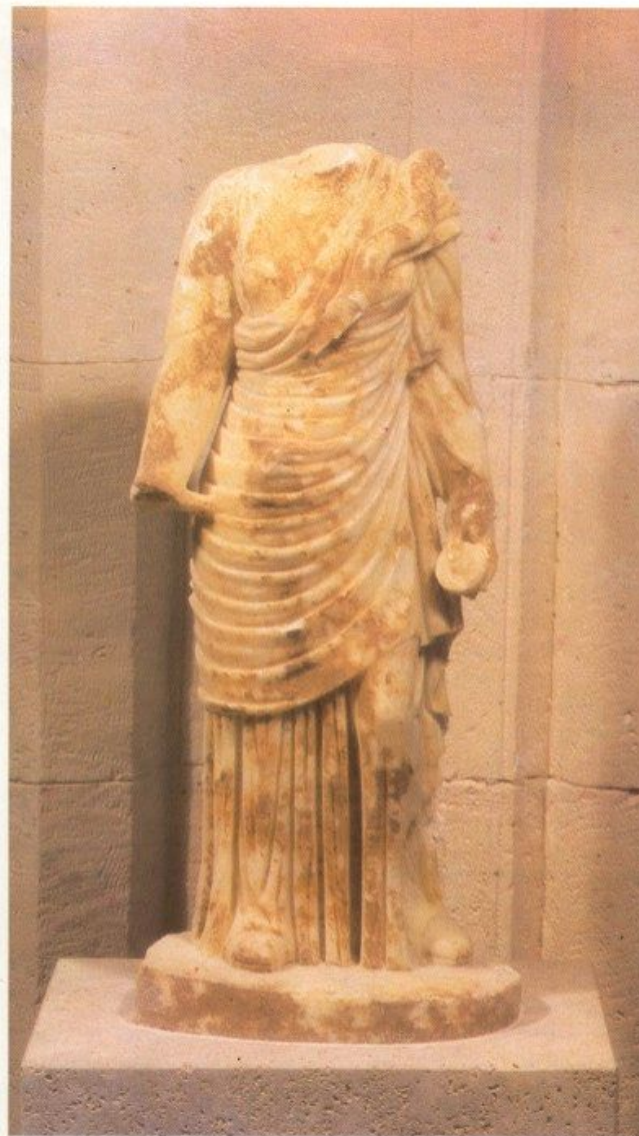
Μουσείο Χανίων: Ασημένιες περόνες από τάφο της Αιπτέρας.

Μουσείο Χανίων: Επιτύμβια στήλη με επιγραφή του 3ου αι. μ.Χ.

Μουσείο Χανίων: Επιτύμβια επιγραφή της ελληνιστικής περιόδου.

Μουσείο Χανίων: Μαρμάρινο άγαλμα της θεάς Υγείας (1ος - 2ος αι. μ.Χ.).

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΚΔΟΣΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΤΑΠ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΗΣΗ: ΣΤ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΚΕ' ΕΠΚΑ
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΜΙΧ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Ο.Ε. - ΧΑΝΙΑ - ΤΗΛ. 92482